

PRIRUČNIK ZA IMPLEMENTACIJU RAZLIČITIH OBLIKA UČENJA TEMELJENOG NA RADU

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

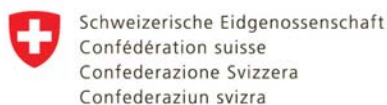
Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC

PrilikaPlus
Ulaganjem u ljude do veće konkurentnosti

Priručnik za implementaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu

Ova publikacija objavljena je u okviru projekta Prilika Plus, kojeg podržava Vlada Švicarske, a u saradnji sa partnerskom organizacijom KulturKontakt Austria. Sadržaj ove publikacije, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove Vlade Švicarske.

Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC

PrilikaPlus
Ulaganjem u ljude do veće konkurentnosti

Štampa:

Pentagram d.o.o.
Sarajevo

**Godina
izdavanja:**

2018.

Tiraž:

250

Redakcija:

Kurt SCHMID, IBW,
Austrijski ekspert
Ljiljana BOŠKOVIĆ
Dragana GRAONIĆ
Maja ZVIZDIĆ-DOŠIĆ
Jasmin HINDIJA
Zdenko ČAČIJA
Muharem SARAČEVIĆ

Lektor/ice:

Jasminka NALO

Prevod:

Bjanka
PRATELLESI

**Dizajn, layout
& priprema
za štampu:**

Ajla KURTOVIĆ-
PAŠIĆ

Ilustracije:

Ajla KURTOVIĆ-
PAŠIĆ

Projektni partneri:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC

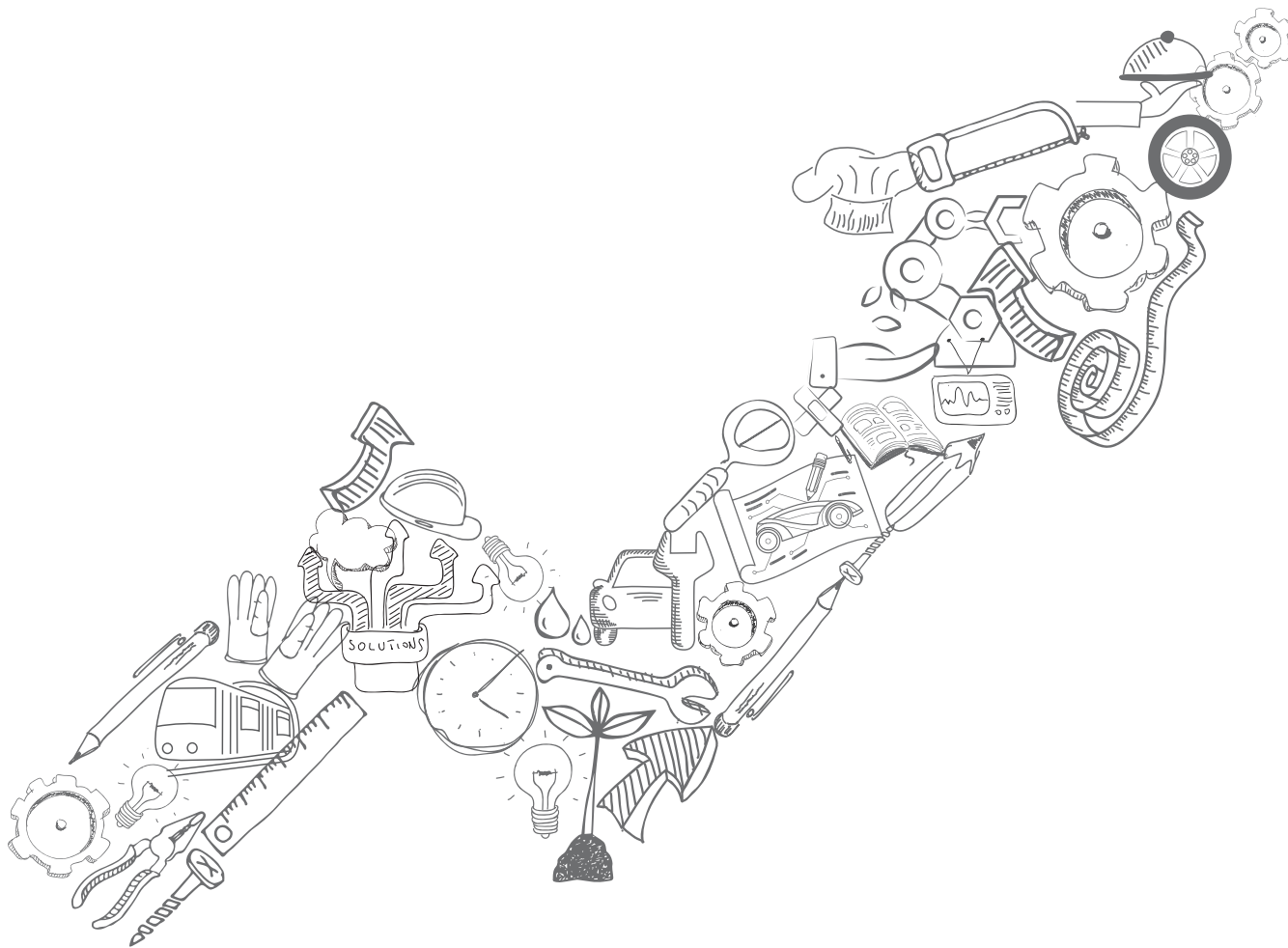

PrilikaPlus
Ulaganjem u ljude do veće konkurentnosti

IMPRESUM

SADRŽAJ

Uvod.....	7
1. Cilj Priručnika.....	7
Struktura i način korištenja Priručnika.....	7
Oblici učenja temeljenog na radu.....	9
1. Učenje o radu - upoznavanje realnog svijeta rada kroz posjete privrednim društvima ili dolazak privrednih društava u škole.....	9
Primjeri dobre prakse.....	11
2. Sticanje iskustva - primjena znanja i vještina stečenih u školi u stvarnom radnom okruženju.....	13
Primjeri dobre prakse.....	15
3. Učenje na radu - sticanje znanja i vještina na radu, naizmjenično učenje u školi i privrednom društvu.....	17
Primjeri dobre prakse.....	19
Ostali vidovi saradnje škole i privrede.....	23
Zaključci i preporuke.....	24
Korisne poveznice.....	26
Prilozi.....	28

1. Cilj Priručnika

Savremeni sistemi inicijalnog stručnog obrazovanja i obuke (IVET) se odlikuju velikim udiom saradnje između škola i privrede, a privredna društva postaju mjesta za učenje. Škole pružaju općeobrazovne i stručne sadržaje kroz teorijsku i praktičnu nastavu. Praktična nastava u školama, čak i kada je najbolje organizirana, ustvari, predstavlja simulaciju realnog svijeta rada.

Stručne škole, za obezbjeđivanje učenja zasnovanog na radu, saraduju sa privrednim društvima, fizičkim licima koja obavljaju zanatsko - preduzetničke djelatnosti i javnim preduzećima i ustanovama. Najznačajnija je saradnja sa privrednim društvima. Opći cilj je uključivanje privrede u učenje zasnovano na radu pa će se u daljem tekstu govoriti o privrednom društvu, podrazumijevajući i ostale aktere saradnje.

Privredna društva pružaju stručnom obrazovanju uvid u svijet rada, daju mogućnosti za učenje i obuku kroz proces rada i za sticanje radnog iskustva. Pored toga, privredna društva iskazivanjem svojih potreba i prihvatanjem učenika na obuku, jasno ukazuju na potrebe tržišta rada i pomažu usklađivanju stručnog obrazovanja sa tim potrebama.

Saradnja stručnih škola i privrednih društava je prvenstveno značajna za učenike jer obezbjeđuje učenje zasnovano na radu i kvalitetnije obrazovanje i obuku. Ta saradnja, pored različitih oblika učenja zasnovanog na radu u privredi, obuhvata i druge vidove saradnje kao što je profesionalna orijentacija, zajednički projekti, podrška razvoju školskih resursa,... Da bi saradnja škole i privrednog društva bila uspješna, ključno je da ona zadovoljava interese obje strane i da bude zasnovana na stalnoj izgradnji međusobnog povjerenja.

Cilj ovog priručnika je unapređenje i promocija učenja zasnovanog na radu. U tu svrhu su predstavljene osnovni oblici/formati učenja zasnovani na radu koji su u primjeni u Bosni i Hercegovini i za svaki oblik su istaknute prednosti za školu i privredno društvo.

Svrha Priručnika je da školama i privrednim društvima pruži pomoć pri uspostavljanju i razvijanju saradnje. Zbog toga su data značajna pitanja za tok planiranja i realizacije različitih oblika učenja zasnovanog na radu, važna pravna pitanja i primjeri dobre prakse.

2. Struktura i način korištenja Priručnika

Priručnik čine tri osnovna poglavlja koji se odnose na tri oblika učenja zasnovanog na radu:

- 1. Učenje o radu** – upoznavanje realnog svijeta rada kroz posjete privrednim društvima ili dolazak privrednih društava u škole;
- 2. Sticanje iskustva** – primjena znanja i vještina stečenih u školi u stvarnom radnom okruženju: ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu;
- 3. Učenje na radu** – sticanje znanja i vještina na radu, naizmjenično učenje u školi i privrednom društvu.

Tri osnovna poglavlja Priručnika imaju istu strukturu i obuhvataju sljedeće dijelove:

- ▲ Ciljevi za oblik učenja zasnovanog na radu;
- ▲ Prednosti za privredno društvo i školu;
- ▲ Šta je potrebno razmotriti;
- ▲ Pravna pitanja;
- ▲ Primjeri dobre prakse.

Ciljevi su postavljeni jedinstveno jer oba partnera treba da imaju zajedničko viđenje ciljeva koje treba ostvariti ovim oblikom saradnje.

Prednosti za privredno društvo i školu, značajna pitanja za razmatranje i pravna pitanja su dati odvojeno, u dvije kolone u tabeli, jer pored zajedničkih postoji i ono što je specifično za školu ili se odnosi samo na privredno društvo.

OBLICI UČENJA TEMELJENOG NA RADU

1. Učenje o radu -

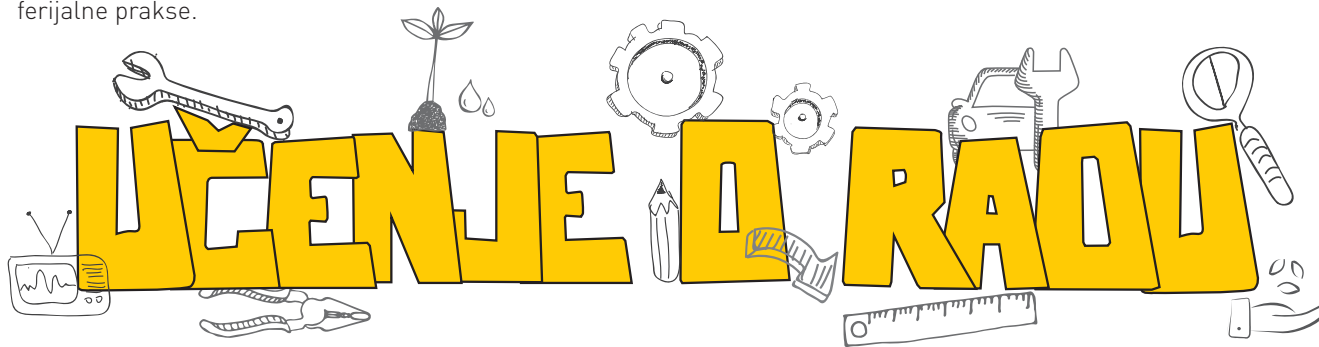
upoznavanje realnog svijeta rada kroz posjete privrednim društvima ili dolazak privrednih društava u škole

Učenici stručnih škola često nemaju jasnu predstavu o realnom svijetu rada. Dešava se da su izabrali željena zanimanja a da imaju nerealna očekivanja. Ne znaju koji su glavni zadaci koji se obavljaju u okviru njihovih zanimanja, ne mogu da sagledaju koje se prilike nude, odnosno koje su mogućnosti za zapošljavanje ili pokretanje sopstvenog posla. Učenici često ne mogu da razumiju kako funkcionišu privredna društva, na koji način je organiziran rad i šta će poslodavci očekivati od njih kao budućih radnika. Potrebno je da se učenicima omogući upoznavanje realnog svijeta rada. To može da se postigne kroz učenje o radu koje je moguće na dva načina:

- ▲ Učenici dolaze u posjetu privrednim društvima (posjete razreda/grupa/pojedinaca, učenici posmatraju i prate tok radnih procesa i radnike koji obavljaju radne zadatke).
- ▲ Privredna društva dolaze u škole (menadžeri, vlasnici, stručni radnici koji drže prezentacije, razgovaraju sa učenicima,...).

Ciljevi učenja o radu:

- ▲ upoznavanje učenika sa svijetom rada;
- ▲ sticanje uvida u stvarne radne procese, profesije, sektore, radnu kulturu;
- ▲ širenje shvatanja učenika o zanimanju i radnim zadacima koji se obavljaju;
- ▲ informisanost o mogućim budućim poslodavcima i mogućnostima za obavljanje praktične nastave i ferijalne prakse.

Prednosti

Za privredno društvo	Za školu
Predstavljanje zanimanja, zadataka i potrebnih kompetencija na kratak i ciljan način	Upoznavanje učenika sa stvarnom organizacijom rada i zahtjevima vezanim za kompetencije u odabranim zanimanjima
Privlačenje zainteresiranih učenika za druge oblike učenja zasnovanog na radu	Povećanje razumijevanja učenika o teoretskim i praktičnim sadržajima o kojima se uči u školama
Privlačenje zainteresiranih za uposlenje u privrednom društvu po završetku školovanja	Sagledavanje nastavnih planova i programa u širem kontekstu rada
Društvena odgovornost privrednog društva i ugled u zajednici	Nastavnici dobijaju informacije o aktuelnim zahtjevima vezanim za određena zanimanja i mogu te informacije dalje prenositi učenicima
	Veći obim informacija za učenike u cilju njihovog budućeg izlaska na tržište rada
	Direktan kontakt sa lokalnom privredom otvara mogućnosti za druge oblike saradnje

Šta je neophodno razmotriti?

Za privredno društvo	Za školu
Dogovor sa školom o ciljevima i sadržaju posjete	Dogovor sa privrednim društvom o ciljevima i sadržaju posjete
Pojašnjenje odgovornosti vezanih za sigurnost i zdravlje tokom posjete privrednom društvu	Organizacija prevoza, nadzor i sigurnost učenika
Optimalna veličina odjeljenja/grupe	Optimalna veličina odjeljenja/grupe
Vrijeme i trajanje posjete	Vrijeme i trajanje posjete
Šta treba biti predstavljeno (samo privredno društvo, njegova organizacija, zanimanja, tehnološki procesi, timski rad,...)	Informacije o privrednom društvu i priprema pitanja koja će se postavljati tokom posjete
Zadužene osobe za prijem učenika, obilazak, prezentacije, rad sa učenicima,...	Sažetak lekcija naučenih tokom posjete
Izbor načina predstavljanja privrednog društva (obilazak, predavanja, video - zapisi, aktivno učešće učenika, rad u grupama, praćenje rada,...)	Uspostavljanje mreže relevantnih partnerskih privrednih društava koja se posjećuju ili dolaze u posjetu školi, čime se osigurava uravnotežena raspodjela posjeta za sve učenike

Pravna pitanja

Za privredno društvo	Za školu
Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom posjete privrednom društvu	Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom posjete privrednom društvu
	Maksimalni broj sati/dana u školskoj godini tokom kojih za učenike mogu biti organizirane posjete

Svi oblici učenja zasnovanog na radu moraju da budu organizirani i realizirani u skladu sa propisima koji regulišu ovu oblast. Neophodno je poznavanje i primjenjivanje zakona i pravilnika na entitetskom i kantonalnom nivou. Saradnja škole i privrede nije dovoljno zakonski regulisana što predstavlja nedostatak, ali otvara nove prilike za djelovanje. Zbog nedovoljne i neujednačene zakonske regulisanosti veoma je značajno potpisivanje ugovora o saradnji između škola i privrednih društava kojima se definišu uloge i odgovornosti. Ovo je posebno važno za odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje učenika.

Kao pomoć u ovoj oblasti, Priručnik upućuje na linkove koji sadrže korisne informacije, a u prilogima su dati primjeri nacrtu ugovora i drugi korisni instrumenti. Priručnik sadrži i priloge u elektronskom obliku.

Primjeri dobre prakse

Učenici i nastavnici daju privrednom društvu povratne informacije o posjeti

„Experience day“ je stručno - edukativna posjeta putem koje učenici imaju priliku da se upoznaju sa organizacionom strukturom i radnim procesima. Posjeta počinje upoznavanjem učenika sa razvojem kompanije. Učenici imaju priliku vidjeti niz praktičnih primjera rada, te se upoznati sa najmodernijom opremom i tehnologijom.

Nakon posjete učenici i profesori daju povratne informacije i na osnovu toga se procjenjuje koliko je posjeta bila edukativna i zanimljiva.

Ciljna grupa: učenici zanimanja mehatroničara i automehaničara

Privredno društvo: *Porsche BH doo*, Sarajevo; Prodajno - servisna organizacija za putnička i privredna vozila

Škola: *JU SSS "Džemal Bijedić"* iz Goražda, Bosansko - podrinski kanton

Organizovanje posjeta privrednim društvima za grupe učenika što učenicima omogućava da aktivno učestvuju i postavljaju pitanja

Posjete privrednim društvima se organiziraju za grupe do 8 učenika. Iskustvo je pokazalo da posjete učenika u manjim grupama imaju veći učinak jer učenicima daju više mogućnosti za pojedinačna pitanja i komentare. Male grupe osiguravaju prostor za posmatranje tehnoloških procesa. To je, u daleko većoj mjeri, individualiziran način da se učenici približe stvarnom procesu proizvodnje, naprimjer da imaju priliku vidjeti zadatke i kompetencije potrebne za različite pozicije i zanimanja u cijelom procesu proizvodnje.

Ciljna grupa: učenici drugog, trećeg i četvrtog razreda šumarskih tehničara

Preduzeće: *KJP Sarajevo šume*; Sarajevo – Kantonalno javno preduzeće za gospodarenje državnim šumama

Škola: *Srednja škole za drvni dizajn i okoliš* iz Sarajeva, Kanton Sarajevo

Obezbjeđivanje uvida u cjelokupni proizvodni proces uz ugodnu i prijatnu atmosferu tokom posjete

Učenici tokom posjete upoznaju kompletni proces proizvodnje, od pripreme do gotovog proizvoda i laboratorija za ispitivanje. U svakom pogonu ih dočekuje inženjer iz proizvodnje koji daje objašnjenja o organizaciji proizvodnje i tehnološkim procesima i daje odgovore na pitanja učenika. Pored sadržajnosti u stručnom pogledu, ove posjete se odlikuju domaćinskim prijemom, ljubaznošću i završavaju se prijatnim druženjem uz hranu i osvježenje.

Ciljna grupa: učenici drugog i trećeg razreda prehrambenih i poljoprivrednih tehničara

Privredno društvo: *Hemijska prerada kukuruza Draksenić*, Kozarska Dubica, proizvođač skroba i šećernih sirupa; ima i proizvodnju povrća baziranu na toploj vodi koja je nusproizvod hemijske prerade

Škola: *Poljoprivredna škola* iz Banjaluke, Republika Srpska

Detaljna procedura za organizaciju posjete, posebno po pitanju definisanja ciljeva i ciljnih grupa/fokusa posjete preduzeću

Prilikom posjete učenika preduzeću šalje se molba preduzeću u kojoj se definiše cilj stručne ekskurzije, za koja zanimanja se organizira stručna ekskurzija, broj učenika / grupa, ko od nastavnika će biti u pratnji učenika, ostavlja se prostor za usaglašavanje termina dolaska. Termin dolaska se usaglašava nakon što se od preduzeća dobije pozitivan odgovor na molbu. Nakon obavljene stručne ekskurzije se podnosi izvještaj u pisanoj formi direktoru škole.

Ciljna grupa učenika: učenici drugog i trećeg razreda

Zanimanja: rukovalac građevinskih i pretvornih mašina i elektrotehničar - mehaničar

Preduzeće: *ETF Rudnik* i *Termoelektrana Stanari*

Škola: *JU Saobraćajna i elektro škola Doboj*, Republika Srpska

Donacija iz tvornice kao podrška izgradnji kapaciteta škole

Jednodnevni stručno - fakultativni izlet je organiziran s ciljem upoznavanja najnovijih dostignuća iz oblasti mašinstva i elektrotehnike. Učenici su imali priliku obići sva proizvodna odjeljenja kroz koje ih je provela ekipa inženjera zaduženih za pojedina odjeljenja. Od tvornice škola je dobila vrijednu donaciju u elektroničkoj opremi i baterijama što će unaprijediti stručno obrazovanje učenika. Kroz nastavu su obrađene teme naprednih tehnologija što je učenicima olakšalo praćenje razvoja i proizvodnje automobila na električni pogon i baterija sa spremljenom velikom količinom energije. Od donirane opreme učenici izrađuju razne uređaje, kao što je mobilni punjač za mobitele.

Ciljna grupa: učenici i profesori elektrotehničara, mašinskih tehničara i tehničara za vozila i vozna sredstva

Tvornica: *Rimac Automobili*, Republika Hrvatska; bavi se projektovanjem, razvojem i proizvodnjom električnih vozila, pogonskih sistema i sistema baterija

Škola: *SSŠ Silvija Strahimira Kranjčevića* iz Livna, Kanton 10

2. Sticanje iskustva –

primjena znanja i vještina stečenih u školi u stvarnom radnom okruženju: ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu

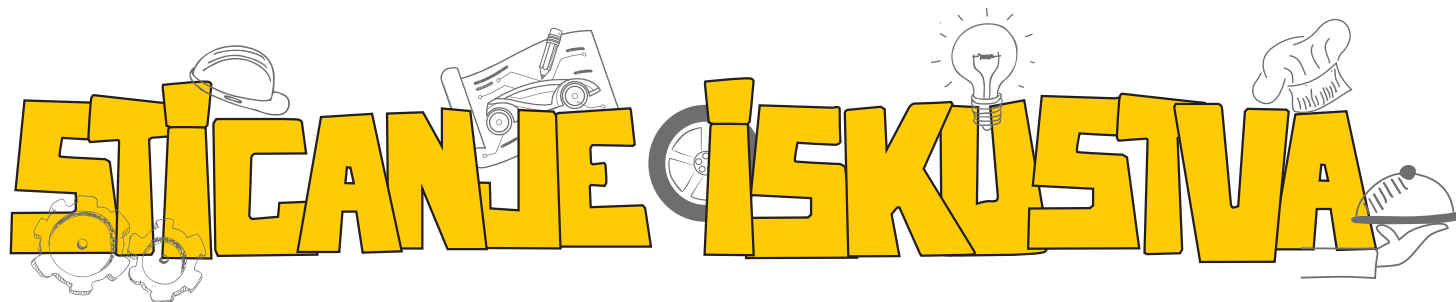
Učenici tokom inicijalnog stručnog obrazovanja često nemaju prilike za sticanje praktičnog radnog iskustva. Praktična nastava je organizirana u stručnim školama i odvija se u simuliranom radnom okruženju (školske radionice, školske kuhinje, staklenici, laboratorije i slično). Rad u školskim uslovima obezbjeđuje učenicima sticanje određenih znanja i vještina, ali im nedostaju vještine koje mogu da steknu samo u realnom radnom okruženju kroz rad sa starijim iskusnim kolegama, rad u timovima, rad sa novim tehnologijama, rad pod vremenskim pritiskom, rad sa stvarnim klijentima i druge mogućnosti.

Ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu je oblik učenja zasnovanog na radu po kome učenici provode određeno vrijeme u kontinuitetu na radu u privrednom društvu (10, 15 ili više dana). Ovakva praksa je jedan od načina da se učenicima da prilika za sticanje iskustva i primjenu znanja i vještina, stečenih u školi, u stvarnom radnom okruženju. U kojoj mjeri će učenici unaprijediti znanja i vještine stečene u školi, zavisi od toga koliko su zadaci koje obavljaju tokom privremenog zaposlenja povezani sa sadržajem nastavnog plana i programa.

Pored sticanja iskustva, ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu daje mogućnost da učenici dobiju određenu naknadu za svoj rad. Naknada za rad učenika treba da bude regulisana odredbama ugovora i u skladu sa zakonskim rješenjima, realnim uslovima i mogućnostima privrednih društava.

Ciljevi sticanja iskustva:

- ▲ primjena znanja i vještina stečenih u školi, u stvarnom radnom okruženju;
- ▲ sticanje prvih radnih iskustava i integracija u radno okruženje;
- ▲ sticanje socijalnih kompetencija.

Prednosti

Za privredno društvo	Za školu
Obezbeđivanje dodatne radne snage u vrijeme povećanog obima posla	Podrška za zadatak škole da svoje učenike pripremi za radni život
Odabir potencijalnih budućih uposlenika	Mogućnost da učenici primjenjuju znanja i vještine stečene u školi na fleksibilan način
Uticaj na poboljšanje kvaliteta inicijalnog stručnog obrazovanja	Razvijanje stručnih kompetencija učenika
Bolje razumijevanje tekućih izazova i mogućnosti škole	Navikavanje učenika na profesionalni život (ažurnost, tačnost, poštovanje hijerarhije, timski rad, poslovne prakse,...)
Društvena odgovornost privrednog društva i ugled u zajednici	Bolje motivisani učenici
	Šira obrazovna/stručna ponuda škole čime se podržava profiliranje škole i povećava njena privlačnost i ugled
	Bolja uključenost škole u lokalnu privredu

Šta je neophodno razmotriti?

Za privredno društvo	Za školu
Dobrovoljna ili obavezna ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu	Dobrovoljna ili obavezna ferijalna praksa/praktična nastava u kontinuitetu
Radni status ili status učenika (ugovorna pitanja)	Radni status ili status učenika (ugovorna pitanja)
Svrha nuđenja ferijalne prakse/prakse u kontinuitetu	Podrška učenicima pri pronalasku mjesta za ferijalnu praksu/praksu u kontinuitetu
Vrijeme kada je najbolje nuditi ferijalnu praksu/praksu u kontinuitetu (ljetni ili zimski raspust, visoka sezona za djelatnost privrednog društva, trajanje)	Nadzor učenika tokom ferijalne prakse
Kako pronaći i odabrati odgovarajuće i zainteresovane učenike?	Dokumentovanje rada koji se obavlja tokom ferijalne prakse
Kako integrirati učenike u proces rada?	Priprema za ferijalnu praksu
Zaduženi zaposlenici privrednog društva koji osmišljavaju i drže uvodnu obuku za učenike	Sažetak radnog iskustva stečenog tokom ferijalne prakse
Zaduženi zaposlenici koji podržavaju, nadziru i prate učenike tokom rada	Procjena rada koji se obavlja tokom ferijalne prakse
Plaćanje učenicima za njihov rad	

Pravna pitanja

Za privredno društvo	Za školu
Mogući vremenski okvir za ferijalnu praksu	Mogući vremenski okvir za ferijalnu praksu
Osnovne odgovornosti (status zaposlenog ili učenika)	Osnovne odgovornosti (status zaposlenog ili učenika)
Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom ferijalne prakse/prakse u kontinuitetu	Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom ferijalne prakse/prakse u kontinuitetu
Odgovornosti vezane za nadzor	Odgovornosti vezane za nadzor
Ugovor o ferijalnoj praksi/praksi u kontinuitetu	Ugovor o ferijalnoj praksi/praksi u kontinuitetu
Zakonske odredbe za dokumentiranje onoga što se desilo tokom prakse	Zakonske odredbe za dokumentovanje i procjenu onoga što se dešavalo tokom prakse
Ne postoje zakonske odredbe o minimalnoj naknadi za rad učenika	Maksimalni broj dana tokom školske godine koji učenici mogu da provedu na ferijalnoj/kontinuiranoj praksi

Zastupljenost ferijalne prakse/prakse u kontinuitetu je različita u obrazovnim sistemima Bosne i Hercegovine. Negdje je taj oblik prakse obavezan, a negdje postoji samo kao dobrovoljni izbor učenika i roditelja. Te razlike su uslovljene različitim zakonskim rješenjima, primjenom različitih nastavnih planova i programa kao i različitim uslovima i mogućnostima. Posmatrano po entitetima i kantonima, to se kreće od potpunog odsustva ovog oblika učenja zasnovanog na radu do djelimične zastupljenosti u nekim kantonima. Prema ispitivanju koje je obavljeno u okviru projekta Saradnja škole i privrede, KulturKontakt, oko 60 % stručnih škola u Bosni i Hercegovini nema ovaj oblik prakse za svoje učenike. Za ferijalnu praksu/praksu u kontinuitetu važno je poznavanje i primjena odredaba Zakona o radu kojima su regulisani privremeni i povremeni poslovi, radni odnos na određeno vrijeme i rad maloljetnih lica.

Primjeri dobre prakse

Rotiranje učenika kroz različita odjeljenja i lokacije preduzeća u cilju sticanja širokog iskustva

Na ferijalnoj praksi tokom ljeta učenici se raspoređuju rotirajući kroz hotele i radna odjeljenja. Na taj način se povećava iskustvo učenika vezano za stvarno radno okruženje i daje im se mogućnost da zapaze sličnosti i razlike vezano za radne timove, metode rada, radnu disciplinu,...

Ciljna grupa: učenici za zanimanja konobar, kuhar i hotelijersko - turistički tehničar

Preduzeće: *Bluesun Hotel*, Makarska, Republika Hrvatska; kompleks hotela na više destinacija Makarske rivijere

Škola: *SSŠ Silvija Strahimira Kranjčevića* iz Livna, Kanton 10

Učenici potpisuju ugovore o radu sa svim pripadajućim pravima iz radnog odnosa

Hoteli sa učenicima koji su na ferijalnoj praksi sklapaju ugovor o radu što im obezbjeđuje sva prava iz radnog odnosa kao što je nadoknada za rad, osiguranje, radni staž,... Pored toga, za učenike je obezbijeden i smještaj.

Ciljna grupa: učenici za zanimanja konobar, kuhar i hotelijersko - turistički tehničar

Preduzeće: *Bluesun Hoteli*, Makarska, Republika Hrvatska; kompleks hotela na više destinacija Makarske rivijere

Škola: *SSŠ Silvija Strahimira Kranjčevića* iz Livna, Kanton 10

Izbor učenika za ferijalnu praksu među učenicima koji u privrednom društvu obavljaju svoju redovnu praksu tokom školske godine

Učenici dio svoje obuke obavljaju u privrednom društvu gdje su za rad sa njima zaduženi mentori. Vrijeme obavezne prakse mentori iskoriste kako bi dobili što kvalitetniji uvid u profil učenika te u skladu s tim vrše odabir učenika kojima se otvara mogućnost da tokom ljeta / ferija provedu vrijeme u servisnoj radionici. Na ljetnoj praksi imaju priliku doživjeti sve procesne cikluse te osjetiti kulturu firme s obzirom na to da su svaki dan dio organizacione strukture.

Ciljna grupa: učenici tehničkih škola

Privredno društvo: *Porsche BH doo*, Sarajevo; Prodajno-servisna organizacija za putnička i privredna vozila

Škola: *JU Srednja škola za saobraćaj i komunikacije Sarajevo; JU srednjoškolski centar Vogošća, Kanton Sarajevo*

Učenici redovno vode dnevnik rada

Učenici tokom ljetnog raspusta obavljaju dvije nedjelje ferijalne prakse. Za organiziranje i praćenje rada učenika su zaduženi jedan nastavnik iz škole i jedan mentor iz Putova. Učenici redovno vode dnevnik rada. U privrednom društvu zadužuju radnu i zaštitnu opremu propisanu za rad na gradilištu, na isti način kao zaposleni radnici i obezbijedena im je hrana.

Ciljna grupa: učenici građevinski tehničari niskogradnje

Privredno društvo: *Putovi d.o.o.* Grude, bavi se izgradnjom i održavanjem cesta.

Škola: *Srednja škola Antuna Branka Šimića* iz Gruda, Zapadnohercegovački kanton

Učenici i roditelji pronalaze mjesto za ferijalnu praksu i sklapaju ugovor sa poslodavcem

Učenici i roditelji sami uspostave kontakt i pronadu poslodavca kod koga će učenik obavljati ljetnu praksu. Ferijalna praksa se organizira po zahtjevu i želji učenika. Bliži uslovi izvođenja ferijalne prakse za učenike se utvrđuju pojedinačnim ugovorom sa poslodavcem. Škola određuje nastavnike koji su zaduženi za nadzor učenika, saradnju sa mentorima u privredi i uslove rada.

Prilagođeni dio nastavnog plana i programa za ferijalnu praksu u privrednom društvu

Nastavnim planom i programom se utvrđuju program, vrijeme i trajanje ferijalne prakse. Prilagođene nastavne planove i programe donosi Nastavničko vijeće na prijedlog stručnih aktiva škole uz konstultaciju sa poslodavcima.

Ciljna grupa: učenici drugog razreda dvogodišnjih i trećeg razreda četverogodišnjih zanimanja

Privredno društvo: *Medena commerce* (mašinska obrada metala), *FAD Jelah* (proizvodnja autodijelova), *Pobjeda Tešanj* (fabrika pumpi i prečistača), *MANN+HUMMEL BA* (proizvodnja filtera ulja, zraka, goriva i hidraulike za auto - industriju), restorani *Ukus* i *Intermeco* (ugostiteljstvo),...

Škola: *JU Mješovita srednja škola Tešanj, Zeničko - dobojski kanton*

3. Učenje na radu – sticanje znanja i vještina na radu, naizmjenično učenje u školi i privrednom društvu

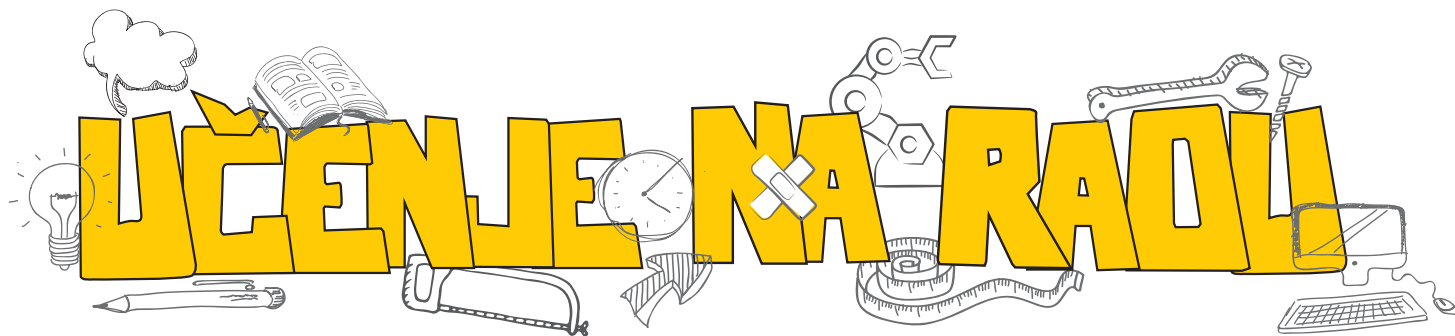
Učenje na radu je veoma dobar način za obuku mladih ljudi u skladu sa trenutnim potrebama tržišta rada. Ukoliko je sticanje vještina na radu u privrednom društvu uravnoteženo i komplementarno sa učenjem u školi, ono osigurava dodatnu vrijednost za kvalitet obuke učenika. Učenje i obuka se dešava u onim okruženjima koja su najpogodnija za sticanje kompetencija – naizmjenično u školi i na radu u privrednim društvima.

Praktična nastava organizirana je tako da učenici tokom školske godine jedan do tri dana sedmično provode na radu u privrednom društvu. To omogućava da učenici steknu iskustvo na radu i da privredno društvo bude okruženje za učenje u kojem učenici stiču dio vještina koje su im potrebne za njihova buduća zanimanja.

Ovaj način učenja zasnovanog na radu je najznačajniji i najzastupljeniji u stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Škole i privredna društva su partneri i imaju svoje uloge i odgovornosti u pružanju sveobuhvatnog inicijalnog srednjeg stručnog obrazovanja.

Ciljevi učenja na radu:

- ▲ komplementarno sticanje stručnih kompetencija;
- ▲ obezbjeđivanje najboljeg okruženja za učenje/obuku identifikiranjem dijelova nastavnog plana i programa koji su najbolje prilagođeni školi ili privrednom društvu;
- ▲ obuka u skladu sa potrebama tržišta rada.

Prednosti

Za privredno društvo	Za školu
Direktan uticaj na stručno obrazovanje i vještine koje se stiču – privredno društvo je partner u pružanju stručnog obrazovanja	Ključni dijelovi učenja se odvijaju u okviru stvarnih procesa rada, kao podrška za zadatak škole da svoje učenike pripremi za radni život
Obuka budućih kvalificiranih uposlenika	Preduzeća osiguravaju elemente obuke za koje škola ne može da obezbijedi odgovarajuće uslove
Obezbeđivanje dodatne radne snage	Bolje povezivanje praktičnih iskustava sa učenjem u školskom okruženju
Odabir potencijalnih budućih uposlenika	Bolje motivisani učenici
Konkurentna prednost prilikom upošljavanja kvalificiranih osoba koje su završile IVET	Nastavno osoblje je informisano o trenutnoj potražnji za kvalifikacijama
Društvena odgovornost privrednog društva i ugled u zajednici	Šira obrazovna/stručna ponuda škole čime se podržava profiliranje škole i povećava njena privlačnost i ugled
	Bolja uključenost škole u lokalnu privredu
	Potencijalno doniranje opreme za školske radionice od privrednih društava

Šta je neophodno razmotriti?

Za privredno društvo	Za školu
Povezivanje komponenata praktične obuke u školi i privredi (sadržaj, vremenski period) – identifikovanje dijelova programa obuke koje je najbolje provoditi u privrednom društvu - koordinacija	Povezivanje komponenata praktične obuke u školi i privredi (sadržaj, vremenski period) – identifikovanje onih dijelova programa obuke koje je najbolje provoditi u privrednom društvu - koordinacija
Usklađivanje sa vlastitim planiranim potrebama za kvalifikovanom radnom snagom (koliko, koja zanimanja, za koje odjeljenje)	Priprema sažetka nastavnog plana i programa za privredna društva, odnosno definisanje koje kompetencije učenici trebaju steći i na koji način je to moguće mjeriti
Zakonske obaveze za privredna društva koja pružaju obuku	Kriteriji za odabir privrednih društava
Zadužena odgovorna lica (mentori u privrednom društvu) i njihove kvalifikacije	Zadužena odgovorna lica za koordiniranje praktične nastave
Osiguravanje razmjene informacija između škole i privrednog društva	Osiguravanje razmjene informacija između škole i privrednog društva
Kako pronaći i odabrati odgovarajuće i zainteresovane učenike?	Raspodjela učenika za obuku u privrednim društvima
Nadzor učenika tokom obuke u privrednom društvu	Nadzor učenika tokom obuke u privrednom društvu
Ocjenjivanje učenika i procjena kvaliteta obuke	Ocjenjivanje učenika i procjena kvaliteta obuke

Za privredno društvo	Za školu
Uključivanje učenika u radne procese	Izrada liste relevantnih privrednih društava – uspostavljanje mreže saradnje
Uslovi i potrebne kompetencije za mentora/instruktoru	
Plaćanje učenicima za njihov rad	

Pravna pitanja:

Za privredno društvo	Za školu
Osnovne odgovornosti za privredno društvo koje vrši obuku	Osnovne odgovornosti škole
Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom prakse u privrednom društvu	Odgovornosti vezane za sigurnost i zdravlje tokom prakse u privrednom društvu
Odgovornosti vezane za nadzor tokom učenja na radu	Odgovornosti vezane za nadzor tokom učenja na radu
Ugovor o naizmjeničnom učenju u školi i privrednom društvu (sa školom i učenikom)	Ugovor o naizmjeničnom učenju u školi i privrednom društvu (sa privrednim društvom)
Zakonske odredbe o dokumentovanju onoga što se dešava tokom učenja na radu	Zakonske odredbe o dokumentiranju onoga što se dešava tokom učenja na radu
Uloga privrednog društva u ocjenjivanju učenika	Zakonske odredbe o ocjenjivanju učenika tokom učenja utemeljenog na radu
Ne postoje zakonske odredbe o minimalnoj naknadi za rad učenika	

Primjeri dobre prakse

Izbor učenika prema kompatibilnosti nastavnog plana i programa sa radnim procesima u proizvodnim pogonima

Privredno društvo bira učenike za praksu i primaju se učenici onih zanimanja i razreda čiji je nastavni plan i program u dovoljnoj mjeri podudaran sa radnim procesima u proizvodnim pogonima. Na taj način se osigurava kvalitet obuke. Tokom prakse učenici se prate i procjenjuje se njihova redovnost na poslu, zainteresiranost za učenje i stepen savladavanja radnih zadataka. Na osnovu tog praćenja se izvještava škola a privredno društvo bira učenike kojima će ponuditi zaposlenje.

Ciljna grupa: učenici zanimanja iz struka mašinstvo sa obradom metala i elektrotehnika

Privredno društvo: *Elas Metalexpert* iz Banjaluke; proizvodi kazino opremu, samouslužne terminale, terminale za klađenje, proizvode od metala za medicinu i slično; ima 160 zaposlenih

Škola: *Tehnička škola i Škola učenika u privredi* iz Banjaluke, Republika Srpska

Mentor u preduzeću vodi i prati rad učenika i o tome izvještava školu

Bolnica, u kojoj su učenici na praktičnoj nastavi, imenuje mentora koji učenike vodi kroz praktičan rad. Praksa se odvija na svim odjeljenjima gdje se upoznaju sa realnim uslovima rada i stiču potrebne kompetencije za samostalan rad po završetku školovanja.

Mentor ima obavezu izvještavati školu o prisutnosti i stručnom napredovanju a takođe i ocjenjuje učenike. Ocjenjivanje učenika se vrši na osnovu dnevnika rada i odrađenih radnih zadataka.

Ciljna grupa: učenici medicinskih zanimanja

Ustanova: Kantonalna bolnica "Dr. Fra Mihovil Sučić" Livno

Škola: SSS Silvija Strahimira Kranjčevića iz Livna, Kanton 10

Dnevnik praktične nastave koji vodi mentor u privrednom društvu

Učenicima sa kojima kompanija potpiše ugovor te koji dobiju saglasnost roditelja dodjeljuje se jedan glavni majstor / mentor. Mentor ima obavezu pratiti prisutnost učenika na radu te voditi dnevnik praktične nastave gdje se redovno vrši detaljna zabilješka aktivnosti u kojima je učenik učestvovao. Uspjeh učenika tokom prakse ocjenjuje rukovodilac servisa skupa sa glavnim majstorom/mentorom. Tokom same prakse nastavnik praktične nastave vrši redovan obilazak učenika te je u redovnoj komunikaciji sa rukovodiocem servisa.

Ciljna grupa: učenici za zanimanje automehaničar

Privredno društvo: Porsche BH doo, Sarajevo; Prodajno-servisna organizacija za putnička i privredna vozila

Škola: Srednjoškolski centar Vogošća, Kanton Sarajevo

Saradnja privrednih društava u svrhu pružanja sveobuhvatne praktične obuke

Učenici kompletnu praktičnu obuku obavljaju u privrednom društvu (sedmično 3 dana po 6 sati). Privredno društvo je, u dogovoru sa školom, ostvarilo saradnju sa još dva renomirana proizvođača iz iste djelatnosti i na taj način je omogućeno učenicima da jedan mjesec praktične nastave provedu u drugim privrednim društvima. Tako je učenicima obezbijedena veća sveobuhvatnost obuke jer imaju prilike da upoznaju različite tehnologije, organizacije procesa, proizvodne asortimane,...

Ciljna grupa: učenici trećeg razreda, zanimanje stolar

Privredna društva: Fructas, Hestens i Iveral – Art iz Sarajeva; Drvoprerađivačka djelatnost – proizvodnja i obrada ploča, dizajn, projektovanje i proizvodnja pločastog namještaja

Škola: Srednja škole za drvni dizajn i okoliš iz Sarajeva, Kanton Sarajevo

Mjesečne stipendije za učenike i dodatno finansiranje ispita za sticanje atesta za zavarivače

Privredno društvo potpisuje sa školom i učenikom ugovor kojim je regulisana novčana naknada za rad učenika u vidu mjesečne stipendije. Dodatna stimulacija za učenike koji uspješno završe školovanje je obezbijedeno finansiranje sticanja atesta za zavarivače.

Ciljna grupa: učenici trećeg razreda, zavarivači

Privredno društvo: Tehnopetrol iz Tuzle; bavi se projektovanjem, proizvodnjom, uslugama, remontno-montažnim radovima na industrijskim i energetskim objektima, zastupanjem i prometom naftnih derivata; zapošljava oko 100 radnika.

Škola: JU MSŠ Kalesija, Tuzlanski kanton

Strukturiran proces planiranja i provođenja naizmjeničnog učenja u školi i preduzeću

Ovakav pristup podrazumijeva prije upućivanja učenika na praktičnu nastavu držanje sastanaka: predstavnici preduzeća, škole, učenici i roditelji, potpisivanje saglasnosti roditelja, potpisivanje ugovora između škole i preduzeća o pravima i obavezama, obuku mentora u preduzeću, zajedničko praćenje i ocjenjivanje napretka učenika od mentora i koordinatora praktične nastave, prilagođavanje i definisanje radnih zadataka u skladu sa NPP na početku školske godine od mentora i koordinatora praktične nastave, redovne razmjene informacija o tome šta se dešava tokom praktične obuke u preduzeću i u školi, motivacija učenika putem nagrađivanja, evaluacija i pisanje izvještaja menadžmentu škole i preduzeća.

Ciljna grupa: Učenici drugog razreda, zanimanje stolar

Preduzeće: „Mega drvo“, Bijeljina

Škola: JU Tehnička škola „Mihajlo Pupin“ Bijeljina, Republika Srpska

Dualni sistem obrazovanja: šegrtovanje - specifičan oblik naizmjeničnog učenja u školi i privredi

Šegrtovanje, kao specifičan oblik naizmjeničnog učenja u školi i privredi, nije zastupljeno u svom punom obliku u inicijalnom stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Odluke za ovaj oblik učenja zasnovanog na radu date su na osnovu iskustava u primjeni ovog modela u Austriji i iskustava pojedinačnih projekata u BiH. Za šegrtovanje kao oblik naizmjeničnog učenja na radu karakteristično je da se učenje u privrednom društvu smjenjuje sa učenjem u školi. Međutim, postoje tri elementa koji su specifični za šegrtovanje:

- ▲ šegrt uposlenik privrednog društva koje vrši obuku i ima poseban ugovor o obuci sa tim preduzećem (u našem slučaju, naizmjeničnog učenja u školi i privredi, on ima status učenika);
- ▲ šegrt dobija minimalnu platu za rad koji obavlja tokom obuke u privrednom društvu;
- ▲ šegrt prvo mora pronaći privredno društvo za obuku, a zatim je automatski vezan za stručnu školu u kojoj provodi dio vremena (kod naizmjeničnog učenja u školi i privredi izbor škole je prvi korak a zatim škola traži mogućnosti praktične obuke).

Pored prednosti koje su već naglašene za naizmjenično učenje u školi i privredi, šegrtovanje ima i dodatne prednosti. Preduzeća su u većoj mjeri posvećena pružanju visokokvalitetne obuke jer:

- ▲ šegrt je njihov uposlenik, a ne "eksterni" učenik;
- ▲ mogu odabrati kandidate koji, po njihovoj procjeni, najbolje odgovaraju;
- ▲ maksimalan obim učenja i obuke osigurava samo privredno društvo (ne zavisi od potrebe ili spremnosti škola da prenesu praktičnu obuku na njih);
- ▲ integracija šegrtu u radni tim i tok rada u preduzeću se odvija u većem intenzitetu i obimu;
- ▲ minimalna naknada povećava motivaciju šegrtu da uče i rade.

Dodatne prednosti za škole su:

- ▲ mogu da se fokusiraju na one aspekte općeg i stručnog obrazovanja za koje je škola najpogodnije okruženje;
- ▲ ne moraju da se bave pronalaskom mjesta za praksu učenika u privrednom društvu;

▲ oslobođene su obaveze da ocjenjuju i nadziru praktičnu obuku u privrednim društvima.

Važno je naglasiti da moraju da postoje obavezujući zakonski preduslovi za privredna društva koja vrše obuke. To se, prije svega, odnosi na proces akreditacije čije je zahtjeve neophodno zadovoljiti da bi se vršile obuke, zatim na kvalifikacije i obuke mentora, vrijeme obuke u privrednom društvu i u školi, završne ispite, sisteme osiguravanja kvaliteta itd.

Primjena modela “njemačkog dualnog sistema” uz prilagođavanje lokalnim potrebama i jasno utvrđene zadatke i odgovornosti škole i privrede

Realizacija projekta s ciljem obučavanja učenika po uzoru na njemački „dualni sistem školovanja” kako bi se na taj način mogle podmiriti buduće potrebe za stručnom radnom snagom. Definisani su zadaci i odgovornosti za privredno društvo (utvrđivanje kadrovskih potreba, osposobljavanje mentora, potpisivanje ugovora,...), školu (prilagođavanje nastavnih planova i programa, realizacija dijela nastavnog plana i programa,...) kao i zajednički zadaci i odgovornosti (osiguravanje svih uslova za praktičnu nastavu,...). Posebno je značajno da je uspostavljen zajednički sistem praćenja i evaluacije što je osnova za definisanje narednih koraka saradnje.

Ciljna grupa: učenici zanimanja obrađivač metala rezanjem (I-III razreda)

Privredno društvo: MANN+HUMMEL BA, Tešanj; djelatnost: proizvodnja filtera ulja, zraka, goriva i hidraulike za autoindustriju

Škola: Mješovita srednja škola Tešanj, Zeničko-dobojski kanton

Ostali vidovi saradnje škole i privrede

Saradnja između stručnih škola i privrede prvenstveno je usmjerena na zajedničko obezbjeđivanje učenja zasnovanog na radu. Pored toga, postoje i druge mogućnosti za saradnju stručnih škola i privrednih društava. Saradnja može da bude dugoročna ili uspostavljena prema trenutnim potrebama, da uključuje različite aspekte i različite aktere (škola, učenici, roditelji, nastavnici,...).

Jačanje kapaciteta škole za pružanje stručnog obrazovanja i obuke

Ukoliko postoji dugoročna i obostrano korisna saradnja, privredna društva mogu da pruže značajnu podršku školama doniranjem finansijskih ili materijalnih sredstava za opremanje i funkcionisanje školskih radionica (mašine, oprema, repromaterijal,...). Resursi škole mogu se jačati kroz zajedničke projekte ili uključivanjem škole u neke proizvodne procese u privredi.

Pored materijalnih resursa, privreda može da ima značajnu ulogu u jačanju ljudskih resursa u stručnim školama. Privredna društva mogu da organiziraju seminare i obuke za nastavnike, da im omoguće uvid u nove tehnologije i procese rada, da ih upoznaju sa aktuelnom potražnjom za kompetencijama na tržištu rada,... Stručnjaci iz privrednih društava doprinose jačanju kapaciteta škole i razvoju standarda stručnog obrazovanja i nastavnih planova i programa kao i njihovom prilagođavanju zahtjevima tržišta rada.

Podrška profesionalnoj orijentaciji

Škole i privredna društva mogu zajedno da ostvare uticaj u profesionalnoj orijentaciji i da usmjeravaju učenike ka onim zanimanjima za kojima postoji potreba na tržištu rada. Stručnjaci iz privrednih društava mogu da pruže značajne informacije o trendovima regionalnog ekonomskog razvoja, opcijama stručnog obrazovanja, mogućnostima obuke i karijernim izgledima.

Dobar način za djelovanje je organiziranje manifestacija kao što su sajmovi zapošljavanja, dani preduzetništva, obrazovni sajmovi i slično. U privrednim društvima i školama se mogu organizirati događaji kao što su dan otvorenih vrata ili dan roditelja. Privredna društva mogu da pruže podršku i da učestvuju u različitim događajima u školi (sportski događaji, izložbe, takmičenja,...).

Pružanje podrške učenicima

Postoji veliki broj mogućnosti za pružanje podrške učenicima u stručnom obrazovanju. Privredna društva mogu da se angažuju u školskim projektima (kao donatori ili oni koji unose znanje). Mogu da se uključe u školske aktivnosti koje su usmjerene na obezbjeđivanje stipendija za učenike, organiziranje različitih posjeta, stručnih ekskurzija ili razmjena učenika.

Posebno značajna je podrška učenicima tokom izrade maturskih i završnih radova. Ta podrška može da bude u omogućavanju učenicima da koriste materijale, mašine ili uređaje u privrednom društvu a takođe može da bude u vidu stručne podrške njihovih mentora.

Zaključci i preporuke

Učenje utemeljeno na radu je nedovoljno i neadekvatno regulisano i ne ostvaruje se na zadovoljavajućem nivou u srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Stoga je moguće izvesti zaključke i na osnovu toga dati preporuke o ključnim koracima za unapređenje saradnje škole i privrede, posebno učenja utemeljenog na radu u privrednim društvima, da bi se podigao kvalitet srednjeg stručnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

1. Definisanje oblika učenja utemeljenog na radu i načina saradnje između škola i privrednih društava

Da bi se uspostavilo ujednačeno shvatanje i ujednačen pristup, od ključne je važnosti da se pojasne i definišu oblici učenja utemeljenog na radu i drugi vidovi saradnje između škola i privrednih društava. Treba jasno postaviti ciljeve koji se žele postići i precizno definisati uloge i odgovornosti škola i privrednih društava za svaki od oblika učenja utemeljenog na radu.

Pored definisanja ove oblasti, potrebno je podizanje nivoa informisanosti svih aktera iz privrede i obrazovanja koji su uključeni u izvođenje učenja utemeljenog na radu.

2. Definisanje minimalnih kriterija za izbor privrednih društava koja pružaju učenje utemeljeno na radu

Za osiguranje kvaliteta srednjeg stručnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini bitan segment je saradnja sa privredom i osiguranje kvaliteta učenja temeljenog na radu koje se odvija u privrednim društvima.

Potrebno je da se uspostave jasni kriteriji za izbor privrednih društava koja zadovoljavaju minimalne kriterije za obezbjeđivanje kvalitetnog učenja zasnovanog na radu (zadovoljavajući tehnološki nivo, obučeni mentori/treneri, sprovođenje relevantnih dijelova nastavnog plana i programa praktične nastave, uspostavljene procedure za osiguranje sigurnosti i zdravlja na radu,...).

3. Korist za privredna društva od učenja utemeljenog na radu

Obuka u privrednim društvima treba da bude važan sastavni dio stručnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Zbog toga je od ključne važnosti da postoji dovoljno privrednih društava koja su zainteresirana za pružanje mogućnosti za obuku učenika i osiguranje kvaliteta učenja temeljenog na radu u privrednim društvima.

Nije cilj da sva privredna društva primaju učenike na praksu već ona koja su zainteresirana za obuku buduće kvalifikovane radne snage sa odgovarajućim stručnim kompetencijama.

Da bi privredna društva bila spremna da preuzmu svoju ulogu u stručnom obrazovanju, moraju da vide neke prednosti za sebe i mogućnost da ostvare svoje interese.

Pored direktne koristi koje privredna društva mogu ostvariti kroz obuke učenika, moguće je razmotriti i mogućnosti za sistemske mjere stimulisanja (poreske olakšice ili neki drugi vid stimulacije).

4. Jačanje kapaciteta privrednog društva za pružanje učenja utemeljenog na radu

Privrednim društvima koja nude učenje utemeljeno na radu potrebno je pružiti sistemsku pomoć. U mnogim zemljama, sa razvijenim sistemima učenja utemeljenog na radu, postoje strukture posredovanja i podrške koje povezuju stručno obrazovanje i privredu i kroz koje se pruža obuka za mentore/trenere u privredi, izrađuju modeli ugovora, smjernice i drugi korisni instrumenti, nude savjetodavne usluge,...

U Bosni i Hercegovini treba tražiti mogućnosti za formiranje takvih struktura podrške i tražiti optimalna rješenja za mjesto gdje će se oformiti posredovanje i podrška za nuđenje učenja utemeljenog na radu (sektorske organizacije, privredne komore, općine).

5. Jačanje kapaciteta škola za uspješnu saradnju sa privrednim društvima

Veliki broj stručnih škola u Bosni i Hercegovini ima uspostavljenu saradnju sa privredom a neke od njih veoma uspješno saraduju sa privrednim društvima. Ta saradnja je najčešće zasnovana na ličnim poznanstvima i kontaktima pojedinaca, najčešće direktora škola. Treba učiti na primjerima dobrih praksi ovih škola, direktora i koordinatora praktične nastave, ali je potrebno i jačati i osigurati resurse za uspostavljanje formalnijih mreža saradnje sa privrednim društvima. Pored toga, značajno je jačanje općih kapaciteta i resursa škole za organiziranje učenja zasnovanog na radu.

Korisne poveznice

U Bosni i Hercegovini ne postoje uspostavljene strukture posredovanja i podrške koje bi povezale privredu i obrazovanje u ponudi i izvođenju učenja temeljenog na radu. Zbog toga su u ovom priručniku date poveznice koje mogu da posluže privredi i obrazovanju za dobijanje potrebnih informacija. Date su poveznice koje upućuju na informacije iz privrede o privrednim društvima i njihovim djelatnostima (komore, udruženja). Za informacije iz sfere obrazovanja date su poveznice ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda gdje postoje informacije o legislativi, školama, zanimanjima, nastavnim planovima i programima i druge značajne informacije.

Privredna komora Federacije BiH	www.kfbih.com
Privredna komora Republike Srpske	komorars.ba
Privredna komora Brčko distrikta BiH	www.brcko-pkomora.com
Udruženje poslodavaca Federacije BiH	www.upfbih.ba
Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske	unijauprs.org
Udruženje poslodavaca Brčko distrikta BiH	www.upbd.org
Registri poslovnih subjekata u BiH	bizreg.pravosudje.ba
Ministarstvo rada i boračko - invalidske zaštite RS	www.vladars.net
Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH	www.fmrsp.gov.ba
Ministarstvo civilnih poslova BiH	www.mcp.gov.ba
Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje	www.aposo.gov.ba
Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske	www.vladars.net
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko - sanskog kantona	obrazovanje.vladausk.ba
Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona	www.zupanijaposavska.ba
Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona	www.vladatk.kim.ba
Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko -dobojskog kantona	www.zdk.ba
Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona	mo.bpkg.gov.ba
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona	sbk-ksb.gov.ba
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko -neretvanskog kantona	www.vlada-hnz-k.ba
Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona	www.mozks-zzh.com

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	mon.ks.gov.ba
Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10	www.vladahbz.com
Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko distrikta	www.bdcentral.net
Republički pedagoški zavod Republike Srpske	www.rpz-rs.org
Pedagoški zavod Unsko - sanskog kantona	www.pzusk.ba
Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona	pztz.ba
Pedagoški zavod Zenica	www.pzzdk.gov.ba
Pedagoški zavod Bosansko - podrinjskog kantona	mo.bpkg.gov.ba
Pedagoški zavod Mostar	www.pzm.ba
Zavod za školstvo Mostar	www.zavod-skolstvo.ba
Prosvjetno - pedagoški zavod Kanton Sarajevo	mon.ks.gov.ba/sektori/ppz

Prilog br. 1¹

Na osnovu člana ____ Zakona _____
(_____ broj _____) ugovorne/sporazumne strane :

1. _____
Naziv i adresa škole

koju zastupa _____, s jedne strane i

2. _____
Naziv i adresa privrednog društva

koju zastupa _____, s druge strane su zaključili:

UGOVOR/SPORAZUM

o izvođenju Praktične nastave za školsku _____ godinu.

Član 1.

Strane ovog Ugovora/Sporazuma regulišu uzajmana prava i obaveze u vezi sa izvođenjem Praktične nastave za učenike, a koja je propisana Nastavnim planom i programom. Praktična nastava treba da dopuni i usavrši stečena znanja i vještine koje su se stekle u Praktičnoj nastavi i da formira ličnost učenika, prije svega njegov stav prema poslu, a sve to kroz suočavanje sa realnim poslovnim svijetom.

Član 2.

Sadržaj i broj sati Praktične nastave će se izvoditi prema važećem Nastavnom planu i programu u radnim prostorijama

_____
Naziv privrednog društva
a po rasporedu časova utvrđenim od strane škole.

Član 3.

_____
Naziv privrednog društva
prihvata izvođenje Praktične nastave za

¹ Smjernice za praktičnu nastavu, Grupa autora: Sveltana Bogdanović-Kuret, Šuhreta Brkić, Elizabeta Dervišević, Adila Ferizović, Sedija Midžić, Fariz Mujkanović, Slavica Pavičević, Fatima Salihić, Poligraf d.o.o., Sarajevo, 2011

sve učenike iz _____ razreda, obrazovnog profila/zanimanje_____.

Član 4.

_____ se obavezuje da će učenicima pružiti mogućnost da se prije svega upoznaju sa radnim prostorom, pri čemu se mora pružiti uvid u organizacione probleme i zadatke radnog mjesta. _____ se dalje obavezuje da će učenicima (u okviru važećih odredbi za zaštitu na radu) do-
djeljivati samo poslove koji služe izučavanju njihovog zanimanja, da će ih kroz postepeno podučavanje uvoditi u procese preduzeća, te da će ih upozoriti na posebne opasnosti od nezgoda. Predstavicima škole/organizatoru praktične nastave odobrava se pristup prostorijama u kojima učenici rade ili se zadržavaju, te je spreman za saradnju sa ovim osobama.

Član 5.

Škola se obavezuje da će preko predstavnika škole/organizatora pratiti redovnost učenika u pohađanju Praktične nastave, te da će raditi na njihovom aktivnom i odgovornom odnosu, te izvršavanju datih obaveza. Nakon odgovarajućih uputa učenici se moraju pridržavati propisa vezanih za preduzeće i svih propisa vezanih za zaštitu života i zdravlja, te su u obavezi da čuvaju poslovne tajne.

Za vrijeme trajanja Praktične nastave škola je obavezna za učenike obezbijediti uredne sanitarne knjižice. Učenici su dužni da obezbijede urednu radnu opremu.

Član 6.

Nastale štete prouzrokovane od strane učenika rješavat će se u skladu sa zakonskim propisima, a druge eventualne sporeve po ovom Ugovoru, ugovorne strane će rješavati međusobnim dogovaranjem.

Član 7.

Ugovor prestaje da važi:

1. Po završetku školske _____ godine
2. Sporazumom između škole i privrednog društva.

Član 8.

Ugovor se sastavlja u tri (3) istovjetna primjerka od kojih svaka strana zadržava po jedan i jedan dostavlja nadležnim za obrazovanje.

_____

Naziv škole

_____

Naziv privrednog društva

Br. _____

Datum: _____

Br. _____

Datum: _____

Prilog br. 2²

Na osnovu člana _____ Zakona _____
(_____ broj _____) ugovorne strane :

1. _____
Naziv i adresa škole

koju zastupa _____, s jedne strane i

2. _____
Naziv i adresa privrednog društva

koju zastupa _____; s druge strane i

3. _____ su zaključili:
Ime i prezime roditelja

UGOVOR

o izvođenju ferijalne prakse za školsku _____ godinu.

Član 1.

Strane ovog Ugovora regulišu uzajamna prava i obaveze u vezi sa izvođenjem ferijalne prakse za učenike, a koja je propisana Nastavnim planom i programom.

Ferijalna praksa treba da dopuni i usavrši stečena znanja i vještine koje su se stekle u praktičnoj nastavi i da formira ličnost učenika, prije svega njegov stav prema poslu, a sve to kroz suočavanje sa realnim poslovnim svijetom.

Član 2.

Sadržaj i broj sati praktične nastave će se izvoditi prema važećem Nastavnom planu i programu u radnim prostorijama

_____
Naziv privrednog društva

a po rasporedu časova utvrđenim od strane škole, pri čemu se ne smije remetiti proizvodni proces privrednog društva.

Član 3.

_____
Naziv privrednog društva

_____ prihvata izvođenje ferijalne prakse za

²Prilog Ugovoru su kontakt podaci za ORGANIZATOR PRAKTIČNE NASTAVE, mentora u preduzeću i roditelja, te NASTAVNI PLAN I PROGRAM.

učenika _____, _____ razreda, obrazovnog
Ime i prezime učenika
profila/zanimanje _____

Član 4.

Poslodavac _____ se obavezuje da će upoznati učenika sa mjerama zaštite na radu i obavezno ih primjenjivati pri izvođenju praktične nastave.

Član 5.

_____ se obavezuje da će učeniku pružiti
Ime i prezime organizatora praktične nastave
mogućnost da se prije svega upozna sa radnim prostorom, pri čemu se mora pružiti uvid u organizacione probleme i zadatke radnog mjesta.

_____ se obavezuje da će učeniku (u okviru
Ime i prezime mentora u privrednom društvu

važjećih odredbi za zaštitu na radu) dodjeljivati poslove koji služe izučavanju njegovog/njenog zanimanja, da će ga kroz postepeno podučavanje uvoditi u procese preduzeća, te da će ga upozoriti na posebne opasnosti od nezgoda. Predstavnicima škole/organizatoru praktične nastave se odobrava pristup prostorijama u kojima učenik radi ili se zadržava, te je spreman za saradnju sa ovim osobama.

Član 6.

Škola se obavezuje da će preko predstavnika škole/organizatora praktične nastave pratiti redovnost učenika u pohađanju ferijalne prakse, te da će raditi na njegovom/njenom aktivnom i odgovornom odnosu, te izvršavanju datih obaveza. Nakon odgovarajućih uputa učenik se mora pridržavati propisa vezanih za privredno društvo i svih propisa vezanih za zaštitu života i zdravlja, te je u obavezi da čuva poslovne tajne.

Za vrijeme trajanja praktične nastave škola će informisati roditelje da djeci osiguraju sanitarnu knjižicu/ljekarsko uvjerenje. Učenik je dužan da obezbijedi urednu radnu opremu.

Član 7.

Mentor u privrednom društvu se obavezuje da će u skladu sa Nastavnim planom i programom i ovlaštenim licem iz škole voditi evidenciju i dokumentaciju o vrednovanju učenikove ferijalne prakse.

Član 8.

Nastale štete prouzrokovane od strane učenika rješavat će se u skladu sa zakonskim propisima, a druge eventualne spore po ovom Ugovoru ugovorne strane će rješavati međusobnim dogovaranjem.

Član 9.

Poslodavac se obavezuje da će obezbijediti odgovarajućeg mentora.

Član 10.

Ugovor prestaje da važi:

1. Po završetku školske _____ godine
2. Sporazumom između škole i privrednog društva
3. Neizvršavanjem ugovornih obaveza jedne od strana

Član 11.

Ugovor je tripartitni između: škole, poslodavca i roditelja.

Član 12.

Ugovor se sastavlja u četiri (4) istovjetna primjerka od kojih svaka strana zadržava po jedan i jedan dostavlja nadležnim za obrazovanje.

_____	_____
_____	_____
Naziv škole	Naziv privrednog subjekta

Br. _____	Br. _____
Datum: _____	Datum: _____

_____	Datum: _____
Ime i prezime roditelja	

Prilog br. 3

(zaglavlje škole)

Br. _____

_____ 20__ .god.

Mjesto i datum

Za

POTVRDA

Ovim potvrđujemo da je učenik/ica _____

razred _____ - _____, obrazovni profil / zanimanje _____

raspoređen/a u _____

Naziv privrednog društva

za obavljanje praktične nastave, i to za slijedeći period: od _____ do _____ 20__ .

Potvrda se izdaje u svrhu

Organizator praktične nastave

Direktor / ica

M.P.

Prilog br. 4

(zaglavlje škole)

Za

Br. _____

_____ 20__ .god.

Mjesto i datum

POTVRDA

Ovim potvrđujemo da je učenik/ca _____ razred _____ - _____, obrazovni profil/zanimanje _____ raspoređen/a u _____

Naziv privrednog društva

za obavljanje ferijalne prakse, i to za slijedeći period: od _____ do _____ 20__ .

Organizator praktične nastave

M.P.

Direktor / ica

_____

_____

Molimo Vas da na kraju ferijalne prakse ovjerite ovu potvrdu i da je pošaljete na adresu škole ili predate organizatoru praktične nastave.

POTVRDA

_____ potvrđuje da je učenik/ca

Naziv privrednog društva

_____ razred _____ obavio/la

Ime i prezime učenika

ferijalnu praksu u našem preduzeću od _____ 20__ . godine do _____ 20__ . godine.

Ostale napomene i komentari

_____

_____, _____ 20__ godine.

Mjesto i datum

Direktor/ica
privrednog društva

M.P.

_____

Prilog br. 5

DNEVNIK RADA ZA PRAKTIČNU NASTAVU

Naziv škole _____

Prezime i ime učenika _____

Razred i zanimanje _____

Školska godina _____

Mjesto rada	Naziv radnog naloga /modula	List br.		
Br: Radni nalog obavljen od ..... do				
Opis radnog naloga				
TABELARNI PREGLED PO REDOSLIJEDU POSLOVA I AKTIVNOSTI				
Red. broj	Radna operacija ili postupak	Specifikacija materijala	Upotrijebljena radna sredstva	Broj časova
Priprema radnog zadatka/naloga: _____				
Ocjena ispunjenosti radnog naloga/zadatka _____				
_____				
_____				
Potpis učenika			Potpis nastavnika	
_____			_____	

Prilog br. 6³

FORMULAR ZA POVRATNU INFORMACIJU (privreda →škola) PRAKTIČNA NASTAVA / FERIJALNA PRAKSA

Učenik (ime i prezime)		
Razred		
Proizvodni pogon/ Odjeljenje/Sektor		
Mentoru privrednom društvu		
Adresa privrednog društva	(Pečat)	

Kriteriji ocjenjivanja	5	4	3	2	1
Dolazak na vrijeme na praksu					
Urednost					
Ljubaznost, komunikativnost					
Timska sposobnost					
Pouzdanost					
Zainteresiranost za dodijeljene poslove					
Samoinicijativnost					
Inovativnost					
Stručna kompetencija (obratiti pažnju na godinu obrazovanja)					
Rukovanje inventarom i materijalima					
Primjena mjera zaštite na radu					
Identificiranje s politikom preduzeća					
UKUPNA OCJENA					

³Obrazac se prilagođava struci i ispunjava se jedanput godišnje

Lične napomene	
----------------	--

Da li ćete ponovo i slijedeće 20 _____.godine primiti nekog učenika/učenicu iz škole .....u Vaše privredno društvo?	☐ DA	☐ NE
---	--------------------------	--------------------------

Mentor u privrednom društvu

Datum: .....

Potpis: .....